Новицький Василь
к.с.-г.н., с.н.с.
Інститут агроекології і природокористування НААН
м. Київ

РЕСУРСО-ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН МИСЛИВСЬКОЇ ФАУНИ АГРОЛАНДШАФТІВ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Значна частина вітчизняних ресурсів диких тварин від початку XX ст. і донині піддається активним процесам деградації та набуває ознак депресивного стану [1]. Першочергово це стосується популяцій польової дичини, яка зазнає щорічного мисливського пресу на фоні статичного антропогенного тиску через постійне перебування в осередках інтенсивної господарської діяльності [2]. Виходячи з цього, завданнями наших досліджень були оцінка ресурсів та аналіз екологічних аспектів життєдіяльності осілих видів мисливської фауни агроландшафтів сучасного Лісостепу України.

З метою досягнення визначених цілей відбиралися дані статистичної звітності з чотирьох модельних адміністративних областей, у розрізі природно-сільськогосподарського районування Лісостепу України, за наступним принципом: Лісостепова Західна природно-сільськогосподарська провінція (ЛС-1) – Тернопільська область; Лісостепова Правобережна природно-сільськогосподарська провінція (ЛС-2) – Хмельницька, Вінницька області; Лісостепова Лівобережна природно-сільськогосподарська провінція (ЛС-3) – Полтавська область. Для аналізу динамік чисельності тварин та інтенсивності впливу на них окремих екологічних чинників в агроландшафтах регіону використовували дані щорічних статистичних збірників «Довкілля України» та форм державної статистичної звітності «2-тп (мисливство)», які готувалися протягом 2000-2014 років Державною службою статистики України [3, 4]. Математико-статистичну обробку результатів досліджень проводили за загальноприйнятими методиками [5] на ПК з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel 2010 та SPSS Statistics 17.0.

За результатами проведених наукових досліджень можна дійти наступних узагальнюючих висновків. У XXI ст. щільність зайця сірого (*Lepus europaeus* Pallas, 1778) не досягала свого оптимуму у Західній та Правобережній лісостепових природно-сільськогосподарських провінціях. Так, у ЛС-1 та ЛС-2 вона була нижчою за оптимальну відповідно на 16,7% та 35,5%, в той час як у Лівобережній – вищою на 3,0%. Як результат, у сучасному Лісостепу України поточна чисельність виду становить лише 85,3% від оптимальної. Серед сільськогосподарських факторів *площі під посівами кукурудзи на зерно, соняшника* і *сої, норми внесення мінеральних добрив* та *пестицидів* були особливо вираженими чинниками лімітуючими чисельність зайця сірого, спільними для всіх природно-сільськогосподарських провінцій сучасного Лісостепу України. Примітно, що з п’яти наведених обмежуючих факторів усі відносилися до групи «антропогенні» підгрупи – «сільськогосподарські» та характеризувалися значними масштабами поширення (застосування).

На протязі досліджуваних років у жодній з досліджуваних провінцій Лісостепу, щільність лисиці звичайної (*Vulpes Vulpes* Linnaeus, 1758) не досягала екологічно обґрунтованого порогу. Зокрема, у Західній- та Правобережній природно-

сільськогосподарських провінціях вона була вищою за допустиму відповідно на 200% та 110%, тоді як у Лівобережній – на 10%. На всій території сучасного Лісостепу *щільність колоній мишоподібних гризунів* на орних землях була єдиним статистично значущим, спільним для всіх провінцій фактором, регулюючим чисельність виду.

У XXI ст., в жодній з досліджуваних природно-сільськогосподарських провінцій лісостепу щільність куріпки сірої (*Perdix perdix* Linnaeus, 1758) не досягала свого оптимуму. Зокрема у ЛС-1 та ЛС-3 вона була нижчою за оптимальну відповідно на 75,3% та 70,5%, тоді як у ЛС-2 – на 87,3%. Загалом у сучасному Лісостепу України розрахункова чисельність куріпки сірої становить менше чверті (22,3%) від оптимальної, обчисленої згідно чинної нормативно-правової бази [6]. Перелік агрофакторів, лімітуючих чисельність виду, був значно ширший у ЛС-2 та ЛС-3. Зокрема, *посівні площі загалом* та *площі під зерновими*, у т.ч. *кукурудзою на зерно*, *соняшника* та *сої, площі* і *норми внесення мінеральних добрив* та *пестицидів* знаходилися у негативних кореляційно-регресійних зв'язках з чисельністю птахів, тоді як у ЛС-1 – вони були без виключення позитивними слабкого та середнього ступенів. Останнє скоріше свідчить про вимушене освоєння орних земель птахами по мірі зниження пересічності та природної мозаїчності агроландшафтів яке посилюється із заходу на схід сучасного Українського лісостепу.

Протягом досліджуваного періоду в Лісостепу України жоден з ключових кліматичних чинників не мав масштабного впливу на динаміки чисельності хижих ссавців та куроподібних, тоді як ценопопуляції зайця сірого позитивно реагували на пом'якшення *зимових температур* та зменшення кількості *опадів взимку* і *на початку літа*.

Загалом, у XXI ст. зафіксована занижена щільність корисних видів мисливської фауни в агроландшафтах Лісостепу України, зокрема зайця сірого та куріпки сірої, на фоні значної щільності шкідливих та небажаних хижих – лисиці звичайної і єнота уссурійського, яка суттєво перевищує законодавчо встановлені норми.

Сучасні агротехнічні особливості та параметри сільськогосподарського виробництва в Українському лісостепу залишаються ключовим джерелом екологічних чинників, які домінують за частотою участі та силою впливу на регуляцію життєдіяльності аборигенних видів – зайця сірого, лисиці звичайної і куріпки сірої. Варто відмітити, по відношенню до корисних мисливських видів – зайця сірого та куріпки сірої, основна частина ключових, найбільш масштабних агрофакторів, зокрема таких як посіви високостеблових культур – *кукурудзи на зерно і соняшника*, *сої* та *хімізація орних земель*, здійснює виражений лімітуючий вплив.

Список використаних джерел

1. Межжерин, С. В. Животные ресурсы Украины в свете стратегии Устойчивого развития [Текст] / С. В. Межжерин. – К. : Логос, 2008. – 282 с.

2. Охорона фауни в агроландшафтах [Текст] / В. Д. Бондаренко, І. В. Делеган, М. Т. Михайлюченко, І. П. Соловій. – Львів : Львів. лісотех. ін-т., 1990. – 81 с.

3. Довкілля України [Текст] : статист. зб. ; під ред. О. М. Прокопенка. – К.: Держстат України, 2015 р. – 223 с.

4. Моніторинг чисельності, розселення та добування мисливських видів тварин URL : http://biomon.org/cadastre/2tp-hunting. – Назва з екрану.

5. Лакин, Г. Ф. Биометрия [Текст] : учеб. пособ. / Г. Ф. Лакин. – М. : Высш. шк., 1990. – 352 с.

6. Настанова з упорядкування мисливських угідь [Текст]. – К.: Вид-во Держкомлісу України, 2002. – 113 с.